

УДК 001.89-051(477.54)“19/20“:378

DOI:10.30837/nc.2021.1.03

Івану Федоровичу Прокопенку — 85!

Юрій Бойчук,

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, ректор,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Івану Федоровичу Прокопенку — авторитетному громадському діячу, видатному вченому, знаному фахівцю у галузі нових педагогічних технологій навчання та виховання, економічної теорії, філософії освіти, який чотири десятиліття очолював Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 10 червня 2021 року виповнюється 85 років!

Народився І. Ф. Прокопенко в мальовничому селі Васильки над тихою рікою Сулою, притокою Дніпра, у Лохвицькому районі на Полтавщині. Місце, де народився і провів нелегкі дитячі роки Іван Федорович, — це історично козацький край, а його «життєва річка» має глибинні історичні джерела, котрими міг би пишатися кожен українець. Іван Федорович рано розпочав свій трудовий шлях, працював у колгоспі, на будівництві й експлуатації шахт на Донбасі, у громадських організаціях [2].

Свою трудову діяльність Іван Федорович розпочав у 1953 році в колгоспі імені Т.Г. Шевченка Лохвицького району Полтавської області. З 1955 по 1956 рік працював інструктором Лохвицького райкому комсомолу. З 1956 по 1959 роки був теслярем, вибійником шахти «Полтавська-комсомольська № 2» у місті Єнакієве на Донеччині. З 1959 по 1960 рік обіймав посаду 2-го секретаря Лохвицького райкому комсомолу.

Але найбільша частина життя Івана Федоровича пов'язана з педагогічною діяльністю. У 1964 році він закінчив Харківський юридичний інститут (нині Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого), де згодом (1965 — 1980 рр.) пройшов усі сходинки кар'єри в закладі вищої освіти: викладач, доцент, завідувач кафедри політичної економії.

У 1970 — 1973 роках навчався в аспірантурі при кафедрі політичної економії Харківського державного універ-

ситету імені О. М. Горького (нині Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна). Після закінчення аспірантури захистив кандидатську дисертацію «Экономические закономерности управления общественным производством» (1973). У 1985 році отримав учене звання професора. У 1996 році захистив докторську дисертацію «Теоретичні та методологічні основи економічної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах».

Із 1980 до 2020 року І. Ф. Прокопенко очолював Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

За 40 років ректорської діяльності І. Ф. Прокопенка університет змінював свої назви, відбувалися структурні пере-

будови, проходили покоління викладачів і студентів, але незмінним залишалося одне — виконання історичної місії підготовки педагогічних кадрів.

У різні часи, стабільності чи кризи, та попри різні події університет не зраджував своєму основному покликанню: допомогти тим, хто обрав педагогічний фах, опанувати особливе мистецтво навчати і виховувати інших і самонавчатися впродовж життя. Університет зберіг і продовжує розвивати свої традиції — формування національної гідності і свідомості, повагу до історичного минулого, шанобливе ставлення до національних надбань [3].

Цінності, що сповідують у Сковородинівському університеті, пов'язані з основоположними загальнолюдськими і загальнопедагогічними принципами, які всім добре відомі. Вони викристалізовувалися впродовж віків, беручи початок із української народної педагогіки.

Завдяки невтомній діяльності Івана Федоровича Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди перетворився на справжній центр формування інтелектуальної еліти як в межах Слобожанщини, так і в масштабах всієї України. Іван Федорович може пишатися досягненнями випускників університету, серед яких Герої України, відомі політики, громадські діячі, вчені зі світовим ім'ям, видатні спортсмени, художники, музиканти. Їхній професіоналізм, наполегливість і відданість своїй справі завжди задовольняли потреби та вимоги часу [2].

Підвищення якості й ефективності освіти, розроблення програм подвійних дипломів, розвиток науково-інноваційної діяльності та комерціалізація результатів наукових досліджень, співпраця з вітчизняними та зарубіжними науково-освіт-

німи центрами — основні пріоритети, які були визначальними в діяльності Івана Федоровича як ректора Сковородинівського університету, який по праву набув статусу класичного центру підготовки вчителів.

У незалежній Україні університет, очолюваний Іваном Федоровичем, став першим у регіоні україномовним закладом вищої освіти. Його вихованці працюють у ближньому і далекому зарубіжжі, у кожному регіоні України, у кожній школі Харківщині.

З моменту проголошення незалежності України в університеті почався якісно новий етап розвитку. Завдяки успішній акредитації в 1992 році він отримав новий статус — університету. А з 2004 року він стає національним.

Під керівництвом І. Ф. Прокопенка значно зріс якісний рівень науково-педагогічних працівників, було розбудовано сучасну матеріально-технічну базу та спортивну інфраструктуру університету (сім навчальних корпусів, сучасні лекційні аудиторії, лінгафонні кабінети, ботанічний сад, оранжерея, гербарій, навчально-спортивний комплекс імені Ю. М. Пояркова, лижна база зі стадіоном, площинні споруди, спортзали), відкрито нові факультети, кафедри, музейний комплекс, культурні центри, навчально-польовий табір «Гайдари». Для вшанування воїнів-захисників, які віддали своє життя на Донбасі у боротьбі за незалежність України, встановлено Меморіальний хрест та відкрито Меморіальну аудиторію.

За ініціативою І. Ф. Прокопенка адміністрація, професори, викладачі, співробітники і студенти університету на добровільні кошти спорудили пам'ятник Григорію Савичу Сковороді. На виконання рішення III з'їзду працівників освіти України, у жовтні 2002 року на території університету відкрито перший в державі пам'ятник Учителю.

І. Ф. Прокопенко завжди вважав пріоритетним напрямом роботи університету підготовку компетентної, усебічно

розвиненої, духовно багаті особистості вчителя, який є патріотом і свідомим громадянином України. Це сформульовано і в сучасній місії університету.

Виховна робота в університеті спрямована на систематичну і цілеспрямовану підготовку нової генерації педагогічної еліти, формування інтелектуального генофонду нації, примноження професійного та культурного потенціалу особистості, набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних здобутків українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування головних цінностей громадянина незалежної європейської держави, відчуття самодостатності.

Іваном Федоровичем було створено унікальну систему виховної роботи в університеті, яка здійснюється через: заступників деканів із виховної роботи, кураторів академічних груп, художню раду, команду КВК, регіональні культурні центри (ізраїльський; іранський; турецький; китайський; японської культури і освіти; польської мови, культури і освіти; український культурний центр), волонтерську роботу, професійні, дебатні, дискусійні клуби.

У створеному, за пропозицією І. Ф. Прокопенка, культурно-мистецькому центрі до сьогодні працюють 76 творчих колективів, добре знаних у Харкові й Україні, серед яких інструментальні, вокально-хорові, хореографічні (сучасні, народні, бальні танці), а також оркестри та ансамблі. Шість колективів мають звання «Народний самодіяльний колектив профспілок України».

І. Ф. Прокопенко завжди опікувався збереженням і розвитком славетних спортивних традицій і досягнень. При університеті було створено спортивний клуб та олімпійську спілку, які займаються проведенням масових фізкультурно-оздоровчих заходів і підтримкою спортсменів високого рівня. Щорічно в університеті проводиться Спартакіада із 15 видів спорту. Уже понад 20 років існує волейбольний клуб «ХНПУ-Харків'янка», учасниці якого змагаються у вищій лізі України.

І. Ф. Прокопенком запроваджено реалізацію парадигми студентоцентричного навчання і виховання, створено умови для самореалізації особистості кожного здобувача освіти, використання різних форм їхньої соціальної активності і громадської ініціативи. Із 1996 року у тісній співпраці з адміністрацією університету функціонує Спілка студентів і молоді, яка має вагомe значення для формування громадянської позиції студентів.

За ініціативою І. Ф. Прокопенка у 2002 році було засновано перший в Україні Окремий науково-освітній центр Українського козацтва імені Г. С. Сковороди. Завданням центру стало втілення в життя найкращих надбань українського народу серед учнівської та студентської молоді на засадах козацьких звичаїв і традицій за такими напрямками: національно-патріотичним, науково-пошуковим, культурно-просвітницьким, волонтерським, краєзнавчо-туристичним, спортивним.

З появою центру в університеті Іваном Федоровичем започаткована прекрасна традиція — 14 жовтня в День Українського козацтва всіх першокурсників висвячувати в козаки та березині. Щороку в козачата та джури висвячуються понад 300 учнів із різних шкіл м. Харкова та Харківської області.

Про високе визнання заслуг І. Ф. Прокопенка в цій сфері національно-патріотичного виховання свідчить той факт, що йому присвоєне звання генерал-отамана Українського козацтва. Він є Польовим Гетьманом Слобідського козацького округу, Отаманом громадської організації «Окремий науково-освітній центр Українського козацтва імені Г. С. Сковороди».

Іван Федорович завжди глибоко переконаний у тому, що саме в активному молодіжному середовищі мають бути створені умови для інтелектуального, творчого, фізичного і духовного розвитку людини як патріота і громадянина, професіонала, морально зрілої особистості майбутнього вчителя, який здатний критично мислити, приймати відповідальні

рішення, бути успішним і будувати процвітаючу країну.

Під керівництвом Івана Федоровича університет досяг значних успіхів у підготовці кваліфікованих педагогічних кадрів, розвитку науково-дослідної роботи, створенні відповідних умов для навчання і виховання здобувачів освіти.

Іван Федорович особисто розробив та впровадив у практику нову концепцію інтенсифікації освітньої діяльності студентів, на базі якої ним розроблено варіанти нових педагогічних технологій, альтернативних до традиційних технологій навчання. Характерною відмінністю розробленої І. Ф. Прокопенком освітньої системи є розвиток особистості студента, його творчого потенціалу. Нові технології навчання привернули увагу педагогічної громадськості і поширилися в багатьох закладах вищої освіти України.

Іван Федорович вважає, що гордістю та надзвичайним надбанням університету є наукові школи, якими керують провідні вчені України, відомі далеко за її межами. Саме вони забезпечують розвиток наукових досліджень, долучаючи українську науку до європейського і світового освітньо-наукового простору.

За 216-літню історію свого існування університет підготував понад 220 тисяч висококваліфікованих учителів, 130 тисяч з яких оволоділи професією вже за роки незалежності. Своім основним завданням Іван Федорович увесь період перебування на посаді ректора вважав збереження в університеті кращих традицій освітництва, приділяв значну увагу модернізації освітнього процесу й упровадженню європейських і світових педагогічних технологій задля підвищення рівня навчальної, наукової й виховної роботи.

В одному з інтерв'ю Іван Федорович зазначив: «Усі ці роки, від перших кроків коридорами й аудиторіями університету до сьогодні, відлунюються щасливіми миттєвостями і стуканням сердець десятків тисяч студентів, професорів, співробітників, колег. Стуканням, яке завжди наповнювало мене енергією і по-

чуттям відповідальності перед кожним, а також дозволяло поспішати на роботу як на свято».

Наукова робота була завжди невід’ємним складником професійної діяльності І. Ф. Прокопенка на посаді ректора. Основні напрями його наукових розвідок — економічна теорія та історія економічної думки в Україні, економічна освіта, педагогічні технології навчання та виховання, філософія освіти.

Власні наукові здобутки Івана Федоровича відображені в понад 700 наукових та науково-методичних працях, серед яких: «Людина у світі економіки та бізнесу: експериментальний підручник для середньої загальноосвітньої школи», «Основи економіки. Елементарна мікроекономіка: підручник для X класу загальноосвітньої школи», «Основи економіки. Елементарна макроекономіка: підручник для XI класу загальноосвітньої школи», навчальні посібники «Методика і методологія економічного аналізу», «Комп’ютеризація економічного аналізу», «Сучасні педагогічні технології в підготовці вчителів», «Курс з основ економічної теорії для студентів університетів».

За редакцією І. Ф. Прокопенка видано базовий підручник для студентів закладів вищої освіти «Педагогіка», навчальний посібник з народознавства «Рідний край», довідник «Педагогічна Харківщина», монографію «Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку» та багато інших.

Під керівництвом І. Ф. Прокопенка захищено 12 докторських і 25 кандидатських дисертацій. Іван Федорович активно виступає офіційним опонентом на захистах кандидатських і докторських дисертацій, до його мудрих порад уважно прислухаються його учні — молоді й досвідчені науковці, усі, хто пов’язує своє життя з педагогічною наукою [1].

Він продовжує активно і досить конструктивно брати участь в дискусіях із соціально-економічних і політичних проблем розвитку сучасного суспільства,

а також проблем реформування і модернізації вітчизняної системи освіти.

Упродовж багатьох років І. Ф. Прокопенко був головою спеціалізованої ученої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій з педагогічних наук в університеті, а також незмінним головним редактором фахових видань «Економіка», «Педагогіка та психологія», «Новий Колегіум»; членом редакційної колегії наукового журналу «Економічна теорія» та теоретико-методологічного журналу «Слобожанщина».

Проголошення незалежної Української держави стимулювало розвиток педагогічної творчості, активізувало пошуки нових організаційних і технологічних моделей навчально-виховного процесу. Почали виникати нові навчальні заклади, авторські та альтернативні школи, оригінальні концепції навчання й виховання. З’явилася потреба в глибокому вивченні, науковому осмисленні й виробленні на цій основі стратегії і тактики розвитку української школи. Це активізувало науково-педагогічну громадськість щодо створення власного науково-педагогічного центру. Підтримуючи пропозицію провідних українських учених, Президент України Л. М. Кравчук 4 березня 1992 року підписав Указ про створення Академії педагогічних наук України (АПН України) як вищої галузевої наукової установи. Дійсними членами — засновниками Академії стали 15 відомих в Україні вчених, серед яких був і І. Ф. Прокопенко. У 1992 році він був обраний дійсним членом (академіком) АПН України та членом її Президії.

Вагаторічна сумлінна праця І. Ф. Прокопенка високо відзначена багатьма державними нагородами. Він нагороджений орденами: Дружби народів (1976), Трудового Червоного Прапора (1985), «Святої Софії» (2001); відзнаками Президента України: «За заслуги» III ступеня (1996), II ступеня (2010), I ступеня (2016); нагрудними знаками: «Знак Пошани» (1958), «Відмінник освіти України» (1984), «Василь Сухомлинсь-

кий» (1996); медалями: «А. С. Макаренко» (1978), «Н. К. Крупська» (1983), «Ушинський К. Д.» (2006), «Григорій Сковорода» (2010), «Володимир Мономах» (2016); почесними грамотами: Верховної Ради України (2007), Харківської міської ради (2019), Харківської обласної державної адміністрації (2020).

Іван Федорович удостоєний почесних звань: «Заслужений працівник народної освіти України» (1990), Почесний громадянин міста Лохвиці Полтавської області (1995), Почесний громадянин міста Ємільчине Житомирської області (2000), Почесний громадянин міста Харкова (2009), «Харків'янин року — 2009», «Патріот України» (2010).

Іван Федорович має низку престижних козацьких нагород, а саме: орден «За розбудову України» (2004), орден Архистратига Михаїла (2010); найвищу нагороду Міжнародної Асоціації «Козацтво» — золоту зірку «Герой Козацтва України» (2012), Хрест Українського Козацтва (з мечами) I ступеня (2014).

І. Ф. Прокопенко відзначений десятками рейтингових нагород. Його ім'я внесено до довідково-біографічних видань: «Золотий фонд нації. Національні лідери України», «Лідери XXI століття», «Золота книга української еліти», «500 впливових особистостей України», «Україна наукова», «Науковці України. Еліта держави», «Козацьке братство. Лицарі України», «Енциклопедія педагогічної освіти України», «Флагман сучасної освіти України», «Хто є хто в Україні: біографічний довідник», «Хто є хто на Харківщині. Видатні земляки», «Харків ювілейний. 350 років» та багатьох інших.

Закладені І. Ф. Прокопенком традиції в підготовці майбутніх учителів розвиваються і набувають нового змісту в наші дні. В університеті послідовно впроваджуються сучасні освітні стандарти і педагогічні технології, неперервно вдосконалюється структура організації й управління освітнім процесом, розширюються і зміцнюються міжнародні зв'язки.

Будучи високим професіоналом в теорії навчання і виховання, філософії освіти, Іван Федорович вважає принципово важливим використовувати у змісті підготовки майбутнього вчителя праці нашого патрона — великого сина українського народу, пророка, мислителя, великого педагога Г. С. Сковороди, які сприяють гуманізації процесу виховання національних педагогічних кадрів. Разом з тим академік Прокопенко завжди був і залишається переконаним в тому, що кожний сучасний здобувач освіти має засвоїти новітні досягнення науки, вільно володіти бодай однією іноземною мовою, використовувати сучасні інформаційні технології.

На думку Івана Федоровича, в сучасних умовах пріоритетами розвитку людської цивілізації мають стати: випереджальний розвиток освіти, створення єдиного світового інформаційного простору, використання новітніх досягнень науки і технологій заради миру і добробуту людей. Вирішальна роль у розв'язанні цих завдань належить освітянам та науковцям, чії творчі пошуки забезпечуватимуть прогрес в усіх сферах життя людської спільноти. І. Ф. Прокопенко глибоко переконаний — освіта збереже Україну!

І. Ф. Прокопенко глибоко переконаний в тому, що за період його перебування на посаді ректора найвищих показників за всіма напрямками роботи університет досяг тільки завдяки сумлінній праці всього професорсько-викладацького складу, а його головне досягнення як ректора — це дружній і відданий професії колектив. Свою власну позицію він формулює так: якщо працювати, то на совість.

Своїм особистим життям Іван Федорович довів, що мрії про професію здійснюються, а успіх приходить до того, хто наполегливо працює й постійно самовдосконалюється. Висока педагогічна майстерність, мислення державного масштабу і почуття відповідальності забезпечили академіку І. Ф. Прокопенку загально визнаний авторитет і повагу в університеті, в Україні та далеко за її межами.

Іван Федорович сьогодні продовжує творчо працювати, віддавати свої знання молоді та колегам, є радником ректора, очолює Раду старійшин університету. Власне, у цьому і є його феномен. У свій ювілейний рік він підсумовує вагомі здобутки, сягаючи нових досягнень на науковій і педагогічній ниві. Бо він творець, працелюб, має добре серце, високий професіоналізм.

Академік І. Ф. Прокопенко бачить свій улюблений Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди самодостатнім і процвітаючим, у якому

студенти і професори щасливі... А ще він залишається закоханим у студентство і вчительську професію. За що і дякує долі!

Івану Федоровичу належать слова: «Я взяв зобов'язання перед собою і перед Богом: народити дітей, побудувати будинок, посадити дерево. Я виконав зобов'язання: народив дітей, саджав дерева, побудував не один будинок. А найбільший побудований мною будинок — наш університет».

Завершуючи свою діяльність на посаді ректора Іван Федорович своїм нащадкам присвятив чудовий вірш-послання «На згадку»:

НА ЗГАДКУ

Я, наче той собі Мойсей,
Водив вас рівно сорок літ.
Збирав до гурту мов гусей,
Аж виступав частенько піт.

Штудіював Сковороду уперто,
Йї думки його пропагував.
Пам'ятник живим і мертвим
Рік за роком будував.

Хвалив студентів повсякчасно,
Що шлях учительський обрали.
Доказував, що все у нас прекрасно,
Коли у танці всі кружляли.

Благословляв стару й нову науку,
Досягнень без ліку було.
А критику сприймав мов муку,
Все, що не так, — скоріш пройшло.

Плили колонами магістри,
Докторів потужний стрій,
Козаки — брати і сестри,
Волонтерів цілий рій.

Планів так було багато,
Та не все встиг збудувати.
Всім я був мов рідний Тато,
Добро робить всіх встиг призвати.

За справу всі мерщій завзято,
Спішіть добудувати рідну хату.
Усе у вас є і вас багато.
Допомагайте браття брату.

З любов'ю, Ів. Власів. 17.06.2020 року, м. Харків

(Іван Власів — так по-вуличному називали Івана Федоровича в дитинстві — на честь його прадіда).

Ці мудрі слова звучать для нас дороговказом як нам треба жити й працювати. Керівництво і колектив університету докладає максимум зусиль, щоб зберегти університет у ці надскладні умови, забезпечити його успішний розвиток і продовжити реалізацію ідей і планів І. Ф. Прокопенка.

У славний День ювілею вельмишановного Івана Федоровича Прокопенка студенти, професори, викладачі і співробітники університету та вся науково-педагогічна спільнота України бажають йому міцного здоров'я, невичерпної енергії та реалізації нових творчих задумок, довгих років активного життя!

Література

1. Гнізділова О. А. Наукова школа академіка І. Ф. Прокопенка як форма активізації інноваційної діяльності науково-педагогічних кадрів // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка ; [голов. ред. М. Степаненко]. Полтава, 2011. Вип. 1. С. 126-133.
2. Прокопенко І. Ф. Шляхами щастя тридцять років (До 30-річчя діяльності І. Ф. Прокопенка на посаді ректора Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди). Харків, 2011. 252 с.
3. Прокопенко І., Бойчук Ю. Харківському національному педагогічному університету імені Г.С. Сковороди — 215 років! // Новий колегіум. 2019. № 4. С. 3-11.

30.03.2021